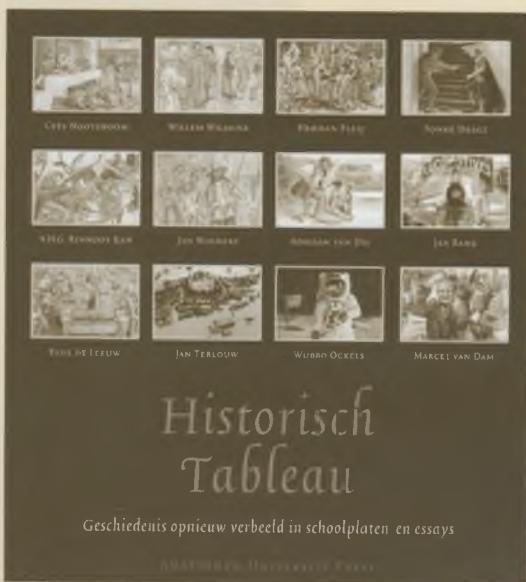

Kees Bogaerts

Wat iedere Nederlander zou moeten weten

Bespreking van:
Herman Beliën en Monique
van Hoogstraten,
*'De Nederlandse geschiedenis
in een notendop'*
(Prometheus, Amsterdam
1998) 120 blz., f16,90.
Gijs van der Ham,
'Geschiedenis van Nederland'
(Uitgeverij Nieuwezijds,
Amsterdam 1998) 127 blz.,
f19,90.
Frits van Oostrom (red.),
*'Historisch Tableau.
Geschiedenis opnieuw
verbeeld in schoolplaten en
essays'* (Amsterdam
University Press 1998)
176 blz., f49,90.

Het stof dat het verschijnen van het verslag van de Commissie-De Wit deed opwaaien lijkt inmiddels gezakt. Daarmee is het harde oordeel dat de commissie velde, hoe elegant ook verpakt, nog niet van tafel verdwenen. Het geschiedenisonderwijs scoort, aldus de door de commissie bevroegde 'samenleving' een vette onvoldoende op het gebied van overzichtskennis. De balans is zoek.

De verhouding tussen kennis en vaardigheden moet nodig worden bijgesteld. Een sliert aanbevelingen is door mevrouw Netelenbos, toen van onderwijs – nu van verkeer, in dank aanvaard.

De volgende ronde zal moeten gaan om het scoren met de aanbevelingen van het gezelschap. Wat zal er op den duur terecht gaan komen van haar eis dat niet speciaal vaardigheden als duurzaam – en dus ook toetsbaar – resultaat van het geschiedenisonderwijs moeten gaan gelden, maar daarnaast ook een stevig part algemene, feitelijke overzichtskennis?

Het is duidelijk dat de voorstellen van de commissie een project van lange adem inhouden: de invoering van andere geschiedenis op de basisschool, een daarop afgestemd veel uitgebreider geschiedenisonderwijs op de pabo, de aanpassing van de basisvorming tot een programma op vbo/mavo niveau dat voor havo/vwo-leerlingen aangevuld moet worden met een nog te ontwikkelen speciaal plus-pakket, en als klap op de vuurpijl, uiteindelijk nog de invoering van (weer) een herzien eind-examenprogramma.

Tegen die tijd zijn we minstens zo'n tien à vijftien jaar en heel wat kerndoele en staatssecretarissen van onderwijs verder. Een cynicus zal opmerken dat het rijkelijk naief is om je voorstellen afhankelijk te maken van een consistent regeringsbeleid over zo'n lange periode. Een optimist kan inbrengen dat er nu genoeg tijd is om tot consensus te komen over wat die overzichtskennis nu eigenlijk moet inhouden en over de manier waarop dit alles bij leerlingen getoetst zou kunnen worden. Het antwoord op die vragen hebben staatssecretaris en commissie wijselijk aan anderen overgelaten. Geen domweg terug naar de oude jaartallenlijstjes, maar wat dan wel?

Bij de oplossing van deze kwestie kan het nog goed spannend worden rond de door De Wit c.s. zo wervend geprojecteerde nieuwe balans tussen kennis en vaardigheden.

Ook uitgevers zien al alle kritiek op het onderwijs en de smadelijke resultaten van de enquêtes naar de historische kennis van Kamerleden en studenten wel iets in het brede overzicht. Wie zich afvraagt wat zoiets nu eigenlijk in de praktijk inhoudt, kan sinds kort bij een tweetal werkjes terecht.

Kort na elkaar verschijnen *De Nederlandse geschiedenis in een notendop*, een van een strijdbaar inleiding en een even strijdbaar motto ('wat elke Nederlander van de vaderlandse geschiedenis moet weten') voorzien boekje van Beliën, docent aan de universiteit van Amsterdam, en publiciste Van Hoogstraten en *Geschiedenis van Nederland*, een door de huidige voorzitter van het KNGH geïnspireerd boekje van de historicus Van der Ham.

Beide werkjes van iets meer dan 100 pagina's ambiëren om de 'Nederlandse' geschiedenis opnieuw voor een breed publiek op een overzichtelijke manier toegankelijk te maken: een minimum aan notendopkennis: precies datgene wat het door 'de samenleving' zo gemaakte geschiedenisonderwijs verzuimt om aan de leerlingen mee te geven.

Laten we eens zien wat die nu eigenlijk missen.

Notendopgeschiedenis

Overmoedige Germaanse stammen krijgen bij Beliën en Van Hoogstraten lang vergeten namen, de aanwezigheid van haringen boven Schotland, blijkt belangrijke gevolgen gehad te hebben, Lodewijk Napoleon was niet alleen Napoleons broer maar ook konijn van Holland, de Marshall-hulp danken we onder meer aan de biskwietjes van vader Drees, en terwijl Nederland tot de zestiende en zeventiende eeuw minder Nederlands was dan een niets vermoedende leek misschien zou denken, gold dit voor Limburg, zo lezen we bij Van der Ham, zelfs nog tot ver in de negentiende eeuw... Leuk is ook om te lezen dat Beliën beweert dat de kralen van zijn verhaal niet te rijgen zijn zonder de Slag bij Nieuwpoort, terwijl dit traditionele hoogtepunt in het andere boekje geheel ongenoemd blijft. Van der Ham heeft, meer dan Beliën en Van Hoogstraten, geprobeerd om z'n relaas rond bepaalde thema's uit te werken, maar dat neemt niet weg dat beide notendop-verhalen elkaar in veel opzichten overlappen.

Al met al bieden de boekjes geschiedenisleraren en andere historici dragelijke

lectuur voor enkele snelle namiddag-uurtjes.

Je zou bij dit soort boekjes verwachten dat de auteurs – minstens een beetje – duidelijk hadden gemaakt wat naar hun mening 'geschiedenis van Nederland' nu eigenlijk wel en niet is en waarom een dosis snelle overzichtskennis van die geschiedenis niet alleen interessant, maar soms ook best wel handig kan zijn. In plaats daarvan vergasten Beliën en Van Hoogstraten de argeloze lezers op een tirade, waarvan de strekking is dat het in het onderwijs met geschiedenis niets is en dat het tijd wordt om na alle modieuze modernismen eindelijk weer eens de feiten, opgepoetst en afgestoft, opnieuw hun welsprekende taal te laten spreken. Van der Ham is gelukkig wel zo verstandig om direct al duidelijk te maken dat 'de' geschiedenis van Nederland niet

bestaat en dat Nederland weliswaar wel bestaat, maar, eerlijk gezegd, nog maar enkele eeuwen.

Of die geschiedenis van Nederland nu meer thematisch of door geboren feitenbreiers gepresenteerd wordt: dit soort beknopte boekjes kan uiteraard weinig meer ambiëren dan in kort bestek klokken en klepels netjes op de hun toekomende plaats te krijgen. Het keurig presenteren van zo'n klokken-spel is – dat valt na twee keer zo'n honderd pagina's informatie duidelijk in het oog – geen bijzonder inspirerend karwei.

Geschiedenis van Nederland

Dij van der Meer

Het is dan ook de vraag of de door flapteksten en voorwoorden aangesproken kopers deze twee boekjes in de kast zullen leggen met het voldane besef dat de in het onderwijs zo pijnlijk gevallen gaten nu eindelijk zijn opgevuld.

Historische beeldvorming, maar dat vertelt helaas geen van beide schrijvers erg duidelijk, is nu juist niet hetzelfde als het presenteren van een zogenaamd algemeen geldend en strikt feitelijk overzichtsverhaal. Wanneer tot de verbeelding sprekende kapstukken voor dit soort overzichtsverhalen ontbreken of genegeerd worden, resteren weinig boeiende encyclopedietjes die hoogstens staat kunnen maken op informatieve helderheid, correctheid en overzichtelijkheid. Die zijn niet gelijk te stellen aan een geschoold historisch besef en een goed functionerend inzicht in traditie, erfgoed en overlevering.

Historisch besef en besef van historisch erfgoed zijn voor het grote publiek – en waarom zou dat voor leerlingen, Kamerleden en andere gewone mensen anders zijn – niet in de eerste plaats een kwestie van louter feitelijke, helder en duidelijk gepresenteerde, overzichtskennis. Historisch besef bestaat in de samenleving vooral bij de gratie van een, vaak weinig geordende, reeks sterk tot de verbeelding sprekende 'historische beelden'. Beelden die ooit eens opgeroepen werden door het spreekwoordelijke verhaal van de magistraal vertellende leraar, of door traditionele of moderne visualisering en dramatisering, zoals we die kennen van de platen van Isings en andere vroegere illustratoren, of – meer eigentijds – van video-films en tv-series die het verleden in een krachtige en tot de beleving

sprekende verbeelding samenballen. Het is niet alleen een product van het onderwijs.

Zo maakt *Blackadder* koningin Elisabeth en de Eerste Wereldoorlog tot 'geschiedenis' en *Mash* de oorlog in Korea. Zulk historisch besef is, hoe weinig verantwoord en 'ongeschoold' ook, springlevend en kan het heel goed stellen zonder opgedrongen feitenreeksen. De Wits onvoldoende voor de Nederlandse schoolgeschiedenis mag een nare zaak zijn, maar je moet deze boekjes gelezen hebben om te zien dat dit soort overzichten in elk geval geen alternatief biedt. De door De Wit aanbevolen nieuwe balans tussen kennis en vaardigheden, kan er beter een zijn tussen kennis, vaardigheden en verantwoord beeldvorming.

Over het belang en de aard van die beeldvorming stond in de vorige *Kleio* een mooi en overtuigend artikel van Frijhoff. Verhaal, visualisering, video als combinatie van beeld en geluid zijn daarbij op school patente hulpmiddelen. Daarmee begint 'historisch besef' en niet bij een overzicht van aan elkaar geprate feiten. Leraren hebben daar kennelijk meer gevoel voor dan de door de Commissie De Wit geraadpleegde representanten van 'de samenleving'.

Wie de twee notendopgeschiedenissen met meer dan plichtsbef kan lezen en verteren moet wel uitzonderlijk goed geschiedenis op school gehad hebben. Anderen zullen er veel minder aardigheid aan beleven.

In een boekwinkeltje zag ik dit ook treffend geïllustreerd: de twee overzichtswerkjes stonden ergens verstopt op de plank geschiedenis, maar bij de kassa lag een opvallende stapel van het door Frits van Oostrom geredigeerde schitterende platenwerk *Historisch Tableau. Geschiedenis opnieuw verbeeld in schoolplaten en essays*.

Historische tableaux

Het verleden zoals dat vroeger werd overgeleverd met behulp van schoolplaten: daar gaat dit mooi uitgegeven boek over. Prominente Nederlanders kozen een moment uit de geschiedenis dat een historische schoolplaat zou verdienen, daarbij schreven ze een beschouwing. Veel van de platen zijn van Isings, maar voor meer dan twintig 'momenten' (Maarten Van Rossums moment duurt overigens een jaar) werd een nieuwe

plaat gemaakt door hedendaagse kunstenaars.

Als de uitkomst van de vierentwintig gesprekken van de Commissie-De Wit met vertegenwoordigers van politiek-maatschappelijke stromingen in de Nederlandse samenleving al mogen leiden tot conclusies over wat 'de samenleving' verwacht van geschiedenisonderwijs dan zou deze bundel misschien wel kunnen worden bekeken als een impressie van wat voor een tamelijk breed samengestelde groep van prominente Nederlandse intellectuelen de meest cruciale thema's zijn voor historische beeldvorming over het verleden van ons deel van Europa.

Zo kijken we eerst naar de invloed van de Romeinse cultuur, de rol van steden, adel en de kerk (kloosters en kathedraal) in de Middeleeuwen, de Opstand en Willem van Oranje en veel Gouden Eeuw. Daarna maakt het auteurscollectief een forse sprong door de tijd tot diep in de negentiende eeuw en dan volgt een verdere verzameling hoogte- en dieptepunten: van slavernij in Suriname tot en met de val van de Berlijnse muur en Srebrenica. Deze twee laatste keuzes uit het boek zijn onmiskenbare vingervijzingen ervoor dat Nederlandse geschiedenis meer dan ooit geschiedenis van Nederland in de wereld is geworden. Opvallend is, vanuit het idee van 'overzicht', dat de achttiende eeuw voor de samenstellers van dit kleurrijke boek kennelijk een dode tijd is.

Het tableau van Van Oostroms achten- twintig prominenten bevat wel veel tot de verbeelding sprekende kapstukken voor allerlei soorten historische informatie, maar de prenten en daarop aansluitende beschouwingen bieden zeker geen samenhangend en aaneensluitend geheel.

Sommige auteurs geven bij de door hun gekozen platen een afstandelijke en formele – soms ook wat leuterige – uitleg van het afgebeelde, anderen bieden in hun bijdrage vooral een reeks van aansluitende zakelijke wetenswaardigheden en achtergrondgegevens en een enkeling spiegelt de plaat in een fraai bedacht schoolmeestersverhaal van eigen maaksel, zoals oud *Kleio*-redacteur Van Hooff die een tekst schreef die qua beeldingskracht kan wedijveren met de plaat zelf. Een enkele contribuant aan de bundel, Jan Wolkers, leverde zowel plaat als tekst. De prent is een intrigerende

's Gravenhage, 20 augustus 1672. De moord op de gebroeders Johan en Cornelis De Witt. Schoolplaat van Jan Wolkers, die ook de toelichting schreef.

afbeelding van de gebroeders De Witt, als martelaren eigenlijk, en daarbij hoort een tekst die verteld moet zijn wil de prent betekenis krijgen.

Kees Fens vond in een prent van Isings de inspiratie voor een beschouwing over een plaat uit zijn eigen schooltijd, een nooit vergeten afbeelding van 'Het leven in het middeleeuwse klooster'. Zijn beschouwing is een boeiende tekst over de kracht en de retoriek van dergelijke verbeeldingen. Historisch besef kan niet zonder krachtige beelden, maar, zo maakt hij duidelijk, diezelfde beelden vernauwen ook de toegang tot het verleden. Zonder historische kennis van zaken en zonder inzicht in de aard van historische kennis en van historische beelden is zulk historisch besef misschien wel meer last dan lust, meer beperking dan kracht.

Notendoppen, tableaux en de nieuwe balans

Historisch Tableau van Van Oostrom c.s. is met z'n structuurloze verscheidenheid aan mini-thema's met platen en tekstjes evenmin een (vervangend) schoolboek als de twee zojuist besproken notendop-geschiedenissen. Voor leraren en alle anderen die geïnteresseerd zijn in de veelheid van mogelijke varianten van historische verbeelding en beeldvorming biedt het boek wel een kleurrijke en boeiende staalkaart van manieren om verbeelding, informatie, beeldvorming en verhaal bij elkaar te brengen.

Het is precies deze dimensie van schoolgeschiedenis waar het rapport de Wit, gebiologeerd als de commissie was door de schijntegenstelling tussen feitelijke kennis en vaardigheden, onvoldoende aandacht voor heeft gehad. De nieuwe balans die de Commissie-De Wit zijn opdrachtsgeefster voorschotelde is te simpel en te academisch voorgesteld als alleen een balans tussen kennis en vaardigheden. Dat is de les die Van Oostroms mooi uitgegeven prentenverzameling leraren kan helpen trekken.

Een goed afgestemde balans zou er een moeten zijn tussen kennis, vaardig-

heden én verantwoorde, in kennis en vaardigheden ingebedde, beeldvorming. Van die drie aspecten zijn vooral de eerste twee generaliseerbaar. Ze kunnen, zoals in de basisvorming ook het geval is, in landelijke toetsen aan de orde worden gesteld. Het derde is meer het individuele, persoonlijke en daarom ook vaak plaats- en persoonsgebonden resultaat van de interactie tussen leerling en leraar. De inzet ervan is dat leerlingen, bij alle zakelijke informatie en oefening, de sensatie van een écht verleden niet onthouden blijft. Het vergroot de mogelijkheden om leerlingen te leren om op een verstandige manier om te gaan met historische beelden en beeldvorming.

Wie alleen voor 'kennis en/of vaardigheden' in de klas oog heeft komt te makkelijk en ten onrechte tot de eenzijdig negatieve beoordelingen van de lespraktijk, die in de media zoveel aandacht hebben getrokken. Het gaat op school, al jaren, om méér dan louter kennis en vaardigheden.

Maar met dit alles is, helaas, nog niet gezegd dat de Commissie-De Wit zich tot spreekbuis heeft gemaakt van een volslagen misplaatste ongerustheid over het geschiedenisonderwijs. Niet alleen in de hier besproken boekjes blijkt het tot leven wekken van de kennis van het verleden een problematische zaak. Er zijn wel degelijk, ook in het onderwijs zelf, problemen.

– De beklemtoning van 'hogere, niet direct toetsbare doelen' om het schoolvak te rechtvaardigen is, achteraf bekeken, niet zo vruchtbaar geweest. De werelden van doelen en praktijk groeiden uit elkaar. De ruimte ertussen raakte bezet door een aantal heilige huisjes en oude en nieuwe halve waarheden, zowel op het gebied van kennis als op dat van vaardigheden.

– Het leerplan is meestal thematisch-cursorisch terwijl de afsluiting in het examen strikt thematisch is. Op herhaling rust vaak een taboe. Het idee dat thema en overzicht elkaar niet verdragen is wijd verbreid. Leerlingen kunnen de in eerder jaren geleerde proefwerkstof meestal gewoon vergeten. Als klap op de vuurpijl bewijzen, jaar in jaar uit, de uitwisselbaarheid en toevaligheid van de eindexamenonderwerpen de overbodigheid van de het leeuwendeel van de leerstof uit het laatste schooljaar.

– Uit de na jaren CSE ingeburgerde gewoonte om bij lesopdrachten en (toets)vragen meer aan feitelijke vakin-

houden dan aan vaardigheden en benaderingswijzen te denken is, ondanks de hausse van vaardigheidsjargon, op den duur alleen een heel zuinig aangepaste en vernieuwde praktijk gegroeid. Opdrachten gaan nog steeds méér over specifieke redenen dan om de kwaliteit van het redeneren, méér over argumenten dan over de kundigheid van het argumenteren en méér over begrippen dan over de aanpak om tot een verantwoord en afgewogen begrip te kunnen komen.

En verder?

Het gaat niet aan om een 'ontspoorde (vak)didactiek' de hele verantwoordelijkheid voor dit alles toe te schuiven. En dat niet alleen omdat er meer spelers in het veld zijn zoals uitgevers, onderwijsverzorger, de VGN en, niet te vergeten, de overheid. Voor wat de vakdidactiek betreft moet worden vastgesteld dat in Nederland domweg geen op het vak geschiedenis en staatsinrichting gerichte vakdidactiek bestaat, die zich kan doen gelden als stevig studie- en onderzoeksspecialisme. Voor de afwezigheid van een substantiële vakdidactiek en van enig vakdidactisch onderzoek tekenen de universiteitsbesturen en de overheid. Een perspectief op full time universitaire vakdidactici met een stevige onderwijs en onderzoeksexpertise is bij geschiedenis nu al zo'n tien jaar buiten beeld. Niet dat een didactische denktank een panacee zou zijn voor alle problemen, maar zoiets zou er minstens toe kunnen bijdragen dat het vak wat meer los kwam uit de houdgreep van halve waarheden en heilige huisjes. Dat kan op zichzelf al een hele klus blijken.

Dit is des te meer het geval omdat de vraag naar 'geschiedenis op school' lastig te beantwoorden valt als het antwoord op de parallelle vraag naar 'de plaats en presentatie van geschiedenis' in de samenleving geheel buiten schot blijft. De eerste vraag is van direct belang voor leraren, de tweede niet minder voor universitaire 'vakhistorici' die zich tot een breder publiek richten. Beide vragen hebben betrekking op een vergelijkbare problematiek. Wat is tegenwoordig een passend evenwicht tussen informatie, aansprekende verbeelding en beeldvorming? Hoe belangrijk is het om leerlingen en het publiek duidelijk te maken dat die geschiedenissen niet 'de' geschiedenis zijn?

De in dit artikel besproken drie uitga-

ven illustreren – al is het dan ook onbedoeld – heel duidelijk hoe lastig het is om in de publicistiek, net als in het onderwijs, een verantwoorde en effectieve balans te vinden als het erom gaat de geschiedenis van Nederland op een verantwoorde en aansprekende

Onzin in een notendop

In de 'Boek van de maand'-bespreking is vooral ingegaan op die aspecten van de besproken boeken, die in het kader van de discussie wat geschiedenis zou moeten zijn en hoe je dat dan moet leren, interessant lijken. De feitelijke juistheid van de historische inhoud is niet ter sprake gekomen.

Dr. W.A.B. van der Sanden, provinciaal archeoloog van Drenthe, doet dat wel. Hierna gaat hij in op de wijze waarop de prehistorie en Romeinse tijd door Beliën en Van Hoogstraten tot leven zijn geroepen.

Ik zou de pocket *De Nederlandse geschiedenis in een notendop* van Herman Beliën en Monique van Hoogstraten waarschijnlijk niet van de tafel-met-nieuwe-boeken genomen hebben, als mijn oog niet gevallen was op dat oranje balkje onderaan de met een afbeelding van een schoolplaat opgesierde kaft. Dat balkje bevat de dwingende tekst: *'Wat elke Nederlander van de vaderlandse geschiedenis moet weten'*. Die tekst raakte onmiddellijk een gevoelige snaar. Waren onlangs niet leden van de Tweede Kamer ondervraagd over historische onderwerpen en hadden ze niet vreselijk geblunderd? Als ze mij nu op straat zouden vragen 'wat gebeurde er in Goejanverwelleslui?', dan zou ik met mijn mond vol tanden staan. Ik liep dus ook gevaar. Voor het luttele bedrag van f16,90 kreeg ik echter honderdtwintig pagina's informatie die dat gevaar konden bezweren. De beslissing was snel genomen.

Thuisgekomen merkte ik tot mijn grote tevredenheid dat de auteurs, de een omschreven als 'verbonden aan de vakgroep Nieuwe en Theoretische Geschiedenis', de ander als 'historica en publiciste', ook aandacht hadden besteed aan de prehistorie en de Romeinse tijd. De tekst over de prehis-

manier in de belangstelling te brengen. Eenvoudig is dat niet. Het betreft een bij uitstek didactische kwestie. Graag of niet, onderwijs en wetenschap delen als het gaat om de presentatie van 'het verleden' aan een breed publiek, een verwante doelstelling en een verwante

torie is weliswaar niet langer dan tweeënhalve pagina (10-12), maar toch. De inhoud van die bladzijden vond ik, op zijn zachtst gezegd, verrassend. Het deed me nog eens terugbladeren naar de inleiding. Op pagina 8 schreven de auteurs: *'... de oude feiten moeten terug in onze herinnering ... we moeten ze afstoffen, ..., ze herschikken en ze samen met nieuwe feiten vers opdien. Dat doen wij in dit boekje'*.

Gebrek aan recente kennis

Oude feiten opdienen en herschikken, dat doen ze zeker! Eerst het goede nieuws. De auteurs vervelen de lezer niet met de namen van perioden, iets wat archeologen maar moeilijk kunnen laten. Nergens komen we termen als paleolithicum, mesolithicum of neolithicum tegen, zelfs het woord steentijd weten ze te vermijden. Daar is niets op tegen, de woorden zelf zeggen eigenlijk ook niet zo veel. Meer moeite heb ik met wat ze in de ongenoemde perioden allemaal laten gebeuren.

In den beginne was er de ijstijd: *'Eindeloos lagen de lage landen verschoolen onder een dik pak ijs. Toen, zo'n dertienduizend jaar geleden, begon het ijs te smelten ... het smeltwater zocht zich een weg via brede meanderende rivieren ... De lage landen veranderden in een toendragebied en de Noordzee stroomde vol ... Omstreeks deze tijd zijn in ons gebied voor het eerst mensen geweest'*.

Het moge duidelijk zijn dat de auteurs geen flauw idee hebben hoe het met Nederland en de ijstijden gesteld was. Nederland was ooit tot aan Nijmegen met landijs bedekt, maar dat was in de voorlaatste ijstijd, pakweg 150.000 jaar geleden. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (ca. 120.000 – 10.000 jaar voor heden), heeft het landijs Nederland nooit bereikt. Het hele verhaal van die meanderende smeltwaterrijen raakt dan ook kant noch wal. De Noordzee stroomde pas veel later vol, na 7500 v.Chr., dus pas na de klimaatsverandering van tienduizend jaar geleden, die de auteurs in hun volgen-

didactische problematiek. Dit is veel meer het geval dan tot dusver in het vuur van de discussie over de kwaliteit van alleen maar het onderwijs boven tafel is gekomen. Het is de sobere les die uit de hier besproken boeken te trekken valt.

de alinea behandelen. De oudste bewoningssperen dateren niet van dertienduizend jaar geleden, maar van minstens tweehonderdvijftigduizend jaar terug, een niet onaanzienlijk verschil. Het hele midden-paleolithicum ontbreekt, de opgravingen in de groeve Belvédère bij Maastricht, de rijke vondsten uit het stuwwallengebied in Midden-Nederland, de talrijke vuistbijlen, schaven en spitsen uit Drenthe, het is allemaal aan de auteurs voorbijgegaan. Van de resten uit de tijd van de rendierjagers hebben de auteurs geen hoge pet op: *'een pijlpunt op Texel, een steen met een tekening van twaalfduizend jaar oud in het Limburgse Sint-Odiliënberg'*.

De onwetende lezer komt niet te weten dat we in Nederland honderden vindplaatsen kennen uit de bewuste tijds-
spanne.

En dan de millennia na de klimaatsverbetering. *'Ook van het leven van deze nomadische volken kunnen we weinig meer dan een glimpje opvangen. Het blijft bij toevallige vondsten als een uitgeholde boomstam, een vishaak, een vuistbijl en een in het veen geconserveerd lijk'*. Dat van die kano klopt wel, over die vishaak klaag ik ook niet, maar vuistbijlen dateren toch echt uit een hele andere tijd (in Nederland uit de periode tussen circa 250.000 – 50.000 jaar geleden) en ook de veenlijken hebben niets maar dan ook niets met de bedoelde periode te maken (de meeste veenlijken stammen uit de tijd rond het begin van de jaartelling). De schrijvers schetsen wel een erg mager beeld, zeker als je beseft dat we alleen al uit de provincie Drenthe zo'n vierhonderd tot vijfhonderd nederzettingen uit deze periode – het mesolithicum – kennen. De landbouw begint volgens de auteurs met de bandkeramiekers in Zuid-Limburg, in 4500 v.Chr.; in noordelijker gebieden duurt het volgens hen nog duizend tot tweeduizend jaar voor het zover is. Door archeologen wordt het begin van de bandkeramische cultuur al jaren gesteld op 5300 v.Chr.; de eerste echte boeren in Noord-Nederland zijn de mensen van

de trechterbekercultuur – de bouwers van de hunebedden (vanaf 3400 v.Chr.).

De mensen in de steentijd woonden niet in 'lemen boerderijen' en ook was het niet zo dat voor de bronstijd alle werktuigen en gebruiksartikelen van hout en steen waren. We kennen namelijk ook artefacten van onder meer been, gewei, goud, barnsteen, git, aardewerk en koper.

Rond 1700 v.Chr. mag de bronstijd eindelijk beginnen (moet zijn 2000 v.Chr.). Het befaamde kralensnoer van Exloo heeft nog steeds kralen van faience uit Egypte, terwijl we al dertig jaar weten dat faiencekralen op diverse plaatsen in Europa vervaardigd werden en ook al lang beseffen dat barnsteen echt niet alleen in het Oostzeegebied, maar bijvoorbeeld ook in Noord-Nederland kon worden opgeraapt.

Vanaf 700 v.Chr. werd volgens Beliën en Van Hoogstraten ijzer ingevoerd en wel 'uit het oosten'. Dat ijzer werd gebruikt 'voor de vervaardiging van betere landbouwwerktuigen, zoals de ijzeren ploeg'. Ijzeren ploegen uit de ijzertijd kennen we niet, hooguit een aantal ploegpuntbeschermers uit het laatste gedeelte van die periode. De oudste ijzeren voorwerpen uit Nederland zijn wapens (zoals het zwaard van Oss en de dolk van Haps), kokerbijlen en paardentuig. Ongetwijfeld gaat het daarbij voor een deel om geïmporteerde stukken. De meeste ijzeren voorwerpen zullen echter lokaal vervaardigd zijn, want ijzerroer kwam in grote hoeveelheden in de beekdalen voor.

De mensen uit deze tijd werden bijgezet in 'urnenvelden die her en der zijn gevonden'. We kennen van de Nederlandse zandgronden honderden urnenvelden, dus wel iets meer dan een urnenveld her en der; bovendien valt het grootste deel van de urnenveldenperiode vóór het begin van de ijzertijd. De gewoonte om de doden te cremen laten de auteurs meebrengen door nieuwkomers, Germaanse en Keltische stammen.

Ongegeneerd mogen Germanen al vanaf 1400 v.Chr. over Europa uitzwermen, lang voordat ze uit historische bronnen bekend zijn (we moeten terug tot de tijd van nationaal-socialistische geschriften om zulke vroege Germanen te vinden). En passant werden de plaatsnamen van de Drentse dorpen

Norg en Een als van Keltische oorsprong beschreven. Een blik in *Het Plaatsnamen Boek* van Van Berkel en Samplonius (1989) leert dat die bewering elke grond mist.

Nooit meer iets bijgeleerd?

Hoe heeft het toch allemaal zo ver kunnen komen? Welke archeologische studies hebben de auteurs gelezen om hun stuk over de prehistorie op te baseren? Ik weet het niet, in hun literatuurlijst staat in elk geval geen archeologisch overzichtswerk over de Nederlandse prehistorie (wel wat tertiaire bronnen). Ze hebben er ongetwijfeld erg mee in hun maag gezeten en waarschijnlijk gelooft wie dat vreselijke en enorme gat moest dichten.

Al lezende krijg je de indruk dat er gebruik gemaakt is van boeken uit de jaren zestig of zeventig, maar zelfs die maken al melding van midden-paleolithische vondsten in Nederland. Misschien hebben ze er aantekeningen van de middelbare school op nageslagen, want dat is typisch zo'n plaats waar nog wel eens achterhaalde informatie wordt geserveerd.

Voor de Romeinse tijd (12-15) hebben de auteurs zich wat beter gedocumenteerd. In de literatuurlijst staan Van Es (1981) en Van Es en Hessing (red.) 1994 als bron aangegeven. Het aantal missers is hier dan ook veel kleiner. Dat wil niet zeggen dat het foutloos is. De Belgae worden als een stam opgevoerd, terwijl het om een aantal stammen gaat. Onder Drusus zou op regelmatige afstanden langs de Rijn een militaire vesting zijn gebouwd, terwijl het aantal op de vingers van een hand te tellen is (pas na 47 wordt de limes op de door de auteurs gesuggereerde wijze uitgebouwd).

Het fort van Nijmegen groeide niet uit tot een stad, die stad ontstond veel verder naar het Westen, in het huidige Waterkwartier van Nijmegen. Niet heel Zuid-Nederland heeft deel uitgemaakt van Gallia Belgica: een deel viel binnen de grenzen van Germania Inferior.

Ik zal niet zo flauw zijn te zeggen dat ik het boekje verder ongelezen heb gelaten, in de veronderstelling dat de rest ook wel bol zou staan van de onzin. Ik ga ervan uit dat Beliën en Van Hoogstraten hun vak verstaan en dat het gedeelte vanaf de Middeleeuwen inhoudelijk beter is. Ik heb dat gedeelte wel gelezen en weet nu tenminste weer hoe het zat met de Investituurstrijd, de

Hoekse en Kabeljauwse Twisten en Goejanverwellesluis.

Ten slotte

Nog even voor alle duidelijkheid: mijn bezwaar tegen het (eerste stukje van het) boek is niet de beknoptheid. Een boekje van een dergelijke omvang vraagt nu eenmaal om keuzes. Wat mij stoort zijn de talrijke onjuistheden. Waarom niet even een archeoloog gevraagd de tekst van 'In den beginne' en 'Vreemde Romeinen' door te lezen? Dan waren al die onnodige blunders niet in druk verschenen.

Ik zou me er niet zo druk over gemaakt hebben als het boek niet zo goed zou verkopen (de eerste druk verscheen in maart 1998, de tweede in april, de derde in juni) en de auteurs niet de pretentie hadden dat de inhoud aan elke Nederlander bekend zou moeten zijn. Misschien kan het met de volgende druk allemaal nog goed komen. Tot die tijd zeg ik: de eerste pagina's bevatten een grote hoeveelheid informatie die de Nederlander beslist niet moet weten.

Zouden de Nederlandse archeologen misschien zelf een handzaam boekje moeten schrijven waarin precies vervat staat wat de Nederlander over de eigen, 250.000 jaar lange voorgeschiedenis moet weten? Zo ja, wat moet er in? Kunnen wij ook met vijf afbeeldingen (kaartjes) volstaan, zoals Beliën en Van Hoogstraten? Zou er eigenlijk wel belangstelling voor bestaan?

Tijdens het schrijven van deze recensie kreeg ik de resultaten van een onderzoekje onder 8-12-jarigen onder ogen, dat op 5 mei door *De Volkskrant* gepubliceerd werd. Slechts 9% van de jongens vond geschiedenis het leukste vak op school, bij de meisjes was dit een schamele 7%; 11 respectievelijk 17% vond dit het vervelendste vak. Slechts 6% van de jongens vond dit het belangrijkste vak, bij de meisjes was het nog minder: 5%. Dit wijst allemaal niet op een groot aankomend draagvlak. Op latere leeftijd ontwikkelt menigeen gelukkig nog een soort schuldgevoel over wat hij eigenlijk van de Nederlandse geschiedenis zou moeten weten. 'Eigenlijk behoort ik te weten wat Thorbecke en Abraham Kuyper voor het vaderland hebben betekend'. Voor de wat verder weg gelegen perioden slinkt dat schuldgevoel vermoedelijk zienderogen. De inleidende pagina's van Beliën en Van Hoogstraten vormen daarvan helaas de perfecte illustratie. *Wijnand van der Sanden*